

Ki mondja meg, mi a fontos? – Részvétel és természetvédelem

Mihók Barbara^{1,2}, Kiss Gabriella³, Kovács Eszter^{4,5}, Margóczi Katalin^{6,2}, Fabók Veronika^{7,5} és Kalóczkai Ágnes^{1,5,7}

¹MTA Ökológiai Kutatóközpont, Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet, 2163, Vácrátót, Alkotmány u. 2-4

²Akciókutatók a Fenntarthatóságért Egyesület (AKUT), Szeged, 6726, Fürj u. 49.

³Budapesti Corvinus Egyetem, 1093 Budapest, Fővám tér 8.

⁴Szent István Egyetem, Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Intézet, 2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

⁵Environmental Social Science Research Group (ESSRG), 1024 Budapest, Rómer Flóris u. 38.

⁶Szegedi Tudományegyetem, Ökológia Tanszék, 6726 Szeged, Középfasor 52.

⁷Szent István Egyetem, Környezettudományi Doktori Iskola 2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

email: barbaramihok@gmail.com

Összefoglaló: A természetvédelemben – az elmúlt évtizedekben lezajlott szemléletváltás következményeként – a természetvédelmi szakmán kívüli érintettek bevonása egyre nagyobb szerepet kap. A bevonás és a társadalmi részvétel fogalma, szükségessége és sokszínű módszertana azonban a természetvédelem szakmai berkeiben még nem széleskörűen ismert és elismert. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy a társadalomtudományi megközelítés és tudásrendszer a természetvédelmi szakemberek szakmai szocializációjában (oktatásában és a napi munkában) nem kap egyelőre hangsúlyos szerepet. Cikkünkben a részvételiség fogalmát és indokoltságát tárgyaljuk az ökológiában és a természetvédelmi biológiában lezajlott paradigmaváltáshoz kapcsolódóan, valamint a társadalomtudomány által kínált tudásrendszer elemeinek bemutatásával. Hazai esettanulmányok segítségével illusztráljuk, hogy a részvétel gazdagítja a közösség tudását, növeli szempontjainak és értékeinek sokszínűségét az adott üggyhöz, témához kapcsolódóan (tartalmi érv), jobb döntéseket eredményez és növeli a döntések elfogadottságát (instrumentális érv), etikai szempontból megközelítve pedig a részvétel önmagában értékes és kívánatos, hiszen azokat vonja be a döntéshozatalba, akiket az adott döntés érint (normatív érv). Lényegesnek tartjuk a hazai természetvédelem sikeressége érdekében, hogy a természetvédelemben dolgozók nagyobb mértékben hozzáférjenek a társadalomtudományi tudáshoz, a részvételi módszerek tárházához és egyben azok kritikai szempontú értékeléséhez.

Kulcsszavak: érintettek bevonása, társadalmi részvétel, társadalomtudomány, természetvédelem szemléletváltás

Bevezetés

A helyi közösségek bevonásának szükségessége és a társadalmi részvétel jelentősége a tájhasználati döntések kialakításában és végrehajtásában egyre nagyobb hangsúlyt kap a hazai és nemzetközi természet- és tájvédelmi szakpolitika dokumentumaiban: pl. a Biológiai Sokféleség Egyezményben (1992), az Európai Táj Egyezményben (2000) illetve a Nemzeti Biodiverzitási Stratégiában (2015–2020). A hazai természetvédelmi tervezési folyamatokban leginkább a Natura 2000 fenntartási tervek készítése során volt példa a „társadalmi egyeztetésre”, a helyiek bevonására, a tervezési folyamatban való részvétel biztosítására (Kovács *et al.* 2016, jelen kötetben). Bár a szakpolitikai dokumentumok alapján a társadalmi részvétel biztosítása prioritásnak tűnik a természetvédelem intézményeinek és szervezeteinek a számára, sokszor az a benyomásunk támadhat (kutatóként vagy civilként látva a „terept”), hogy a részvétel megítélése – mind szükségességét, mind hatékonyságát tekintve – ellentmondásos a természetvédelemben dolgozók és kutatók körében. A részvétel értelmezése sok esetben a „tudatformálás” illetve a „kommunikáció, tájékoztatás” fogalmára szűkülhet. Más esetekben aggályok merülhetnek fel a természetvédelmi relevanciájú döntések szakmaiságát, minőségét illetően a döntéshozók részéről, ha „nem-szakértők” kapnak arra lehetőséget, hogy beleszóljanak a döntéshozási folyamatba. Az ellen-érdekelt tájhasználók megjelenése az egyeztetési folyamatban feszültséget és ellenérzést szülhet, hiszen mindez gyengítheti a természetvédelem pozícióját a küzdelmes egyeztetések során.

A részvétel fogalmának a megértését és egyben a megítélését alapvetően befolyásolja, hogy a természetvédelemben dolgozók szakmai szocializációja hogyan alakult. Vajon tanulmányi és munkahelyi tapasztalataikból kiindulva mit tartanak érvényes tudásnak az érintett csoportok tagjai, kit tartanak legitim szereplőnek a természetvédelem területén, milyen dimenziók mentén gondolkodnak, amikor a természetvédelem kihívásaival szembesülnek (ld. pl. Brewer 2001, Jacobson & Duff 1998, Benneth & Roth 2015)? Külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a természetvédelemben dolgozók nagy része természettudományos ismeretekkel felvértezve érkezik a területre, ám társadalomtudományi (vagy akár tudományfilozófiai) kitekintést kevesen kapnak az intézményes oktatás keretein belül (Newing 2010, Benneth & Roth 2015). A természettudományos megismerés alapjául szolgáló pozitivista világnépek így meghatározó gondolkodási keretet biztosít ebben a körben, aminek következtében a bevonáson, részvételen és párbeszéden alapuló „közös tudásteremtés” fogalma sokszor nehezen értelmezhető vagy szkeptikus reakciókat vált ki, tapasztalataink szerint.

Jelen írás célja, hogy a részvételiség, bevonás témakörét közelebb hozza és árnyalja a természetvédelemben dolgozók, kutatók számára, valamint hogy a fogalomhoz kapcsolódó rendkívül szerteágazó társadalomtudományi tudásból felvilántsion néhány elemet. Ezen elemek ismerete meggyőződésünk szerint nemcsak abban segíthet, hogy a részvételiség hasznát és indokoltságát jobban megértsük, hanem abban is, hogy kritikai szempontból tudjunk rátekinteni a részvételi folyamatokra. Azaz képesek legyünk megítélni, milyen mértékben teljesülnek a részvételiség feltételei a természetvédelmet érintő különböző tervezési illetve megvalósítási folyamatokban.

Az alábbiakban elsőként áttekintjük, hogy az ökológia és a természetvédelmi biológia tudományában milyen jelentős szemléletbeli változások történtek, amelyek hozzájárultak a részvétel, a „közös tudásteremtés” megjelenéséhez és térhódításához, majd a részvétel fogalmát és a mellette szóló érveket mutatjuk be különböző társadalomtudományi megközelítések alapján. Esettanulmányok segítségével illusztráljuk a bevonást támogató érvek érvényességét, és kitérünk a részvételi folyamatok kritikai megítélésre is. Végül javaslatokat teszünk arra, milyen módon lehetne a társadalomtudomány által felkínált tudásanyagot a természetvédelmi szakemberek (kutatók, gyakorlati szakemberek, államigazgatási szereplők stb.) számára megfelelő módon bemutatni és átadni.

Az egyensúly mítosza és az ember újrafelfedezése a természetben

Az elmúlt évtizedekben a természetvédelmet alakító tudományos tudásrendszer változása alapvető és mélyreható következményekkel járt a természetvédelmi tervezést és kezelést illetően (Standovár & Primack 2001, Berkes 2004). Ez a változás jelentős hatással volt az ökológiai rendszerekről és benne az ember szerepéről alkotott képünkre. Az alábbiakban két lényegi elemet emelünk ki: i) a nem-egyensúlyi paradigma megjelenését, ii) az ember „újrafelfedezése” a természetben a társadalmi-ökológiai rendszer (social-ecological system:SES) alkotóelemeiként.

Az ökológia tudományterületén az uralkodó egyensúlyi paradigmát a 80-as évektől kezdve felváltotta (illetve talán helyesebb az átalakította, módosította kifejezés) a nem-egyensúlyi paradigma. Ennek a paradigmaváltásnak a természetvédelmi kezelést illető következményeit Standovár & Primack (2001) részletesen kifejti könyvében (391-394. o.), így írásunkban mi a teljesség igénye nélkül csak a főbb, témánk szempontjából lényeges jellemzőket emeljük ki (ld. még pl. Wallington *et al.* 2005). A klasszikus egyensúlyi paradigma szerint az ökológiai rendszerek stabil egyensúlyra törekszenek, a szukcesszió fő hajtóereje ezen egyensúlyi állapot elérése, mely egyensúly az esetleges zavarások (pl. emberi te-

vékenység) után helyreáll. Ezen paradigma szerint az életközösségek állapotát a lokális környezet forrástényezői és az ezekért folyó fajok közti versengés határozzák meg, a külső tényezők (mint tájhasználat) átmeneti zavarásként értelmezhetők (ld. pl. Bartha 2004). Ennek a szemléletnek a magától értetődő következménye, hogy a természet megőrzésének leghatékonyabb módja az ember kizárása a megőrzendő területekről, rendszerekből, annak érdekében, hogy biztosítsuk az egyensúlyi állapotba való visszatérés lehetőségét (Standovár & Primack 2001).

Az egyensúlyi paradigmából levezetett megállapításoknak, javaslatoknak a terepi megfigyelések illetve a természetvédelmi beavatkozások (illetve be nem avatkozások) eredményei sok esetben ellentmondtak. Ahogy Bartha (2004) hangsúlyozza, a „táji léptékű vegetációdinamikai kényszerek szerepe” (12. o.), vagyis a társuláson kívülről érkező hatások (pl. propagulumforrás távolsága) meghatározónak bizonyultak a vizsgálatok szerint az addig zárt rendszernek tekintett társulások dinamikáját illetően. Emellett sok esetben a védett és elzárt területek az emberi tevékenység hiányában nem alakultak vissza az „egyensúlyi”-nak tekintett célállapotba, hanem állapotuk tovább romlott a szigorú védelem ellenére (Bartha 2004). A 80-as évektől kezdve az egyensúlyi paradigma helyébe (azt részben integrálva) a nem-egyensúlyi paradigma lépett, amely az állapot helyett a folyamatok vizsgálatára és megértésére helyezte a hangsúlyt (Levin 1998). A nem-egyensúlyi paradigma szerint az ökológiai rendszerek nyílt, egyensúlytól távoli rendszernek tekintendők, ahol a lokális folyamatok nem függetlenek az objektum szomszédságában zajló folyamatoktól, változásoktól, és a bolygatások, zavarások a rendszer részét képezik (White & Pickett 1985, Pickett *et al.* 1992). E szemlélet szerint a bolygatások hatására váratlanul új állapotba juthat a rendszer, és bármilyen „egyensúlyi állapot csak a megfigyelés időleges terméke, nem a rendszer inherens tulajdonsága” (Wallington *et al.* 2005). A nem-egyensúlyi paradigma alapján az ember tájhasználó tevékenysége az ökológiai rendszer alakulásának szerves része, vagyis a jelenlegi vegetációs mintázatok kialakulásának okait vizsgálva a tájtörténeti változásokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül (pl. Foster *et al.* 2003). A paradigmaváltás következményeként a természetvédelem nem-beavatkozó jellegű rezervátum-szemlélete helyett az aktív beavatkozást támogató dinamikus szemlélet nyert teret a gyakorlatban (ld. Standovár & Primack 2001) – habár a szakpolitika berkein belül ez az átállás nehezebb, és az egyensúlyi paradigma fogalmi feltűnnek a politikai-szakpolitikai diskurzusokban (Wallington *et al.* 2005).

A természetben lejátszódó folyamatok a nem-egyensúlyi paradigma világgépével összhangban sokszor nem-lineáris jellegűek, nem determinisztikusak, a bekövetkező változások előre nem jelezhetőek teljes bizonyossággal – vagyis az ökológiai rendszerek a komplex adaptív rendszerek tulajdonságait mutatják (Levin

1998, Levin *et al.* 2013). E folyamatok különböző léptékekben vizsgálhatók és értelmezhetők, és ezen perspektívák mindegyike érvényes, ám eltérő lehet. Példának okáért a természetvédelmi szabályozást megalapozó döntések egy regionális-országos-kontinentális léptékben születnek, míg hatásuk az adott helyi léptékeken más és más lehet, tehát egy központilag meghatározott intézkedés nem feltétlenül alkalmazható minden – felülről nézve – hasonló helyzetben (Berkes 2004). Emellett az egyes természetvédelmi intézkedések kimenetele nem feltétlenül jósolható meg 100%-os biztonsággal – vagyis például egy kezelési előírás rögzítése egy haszonbérleti szerződésben nem biztos, hogy a következő tíz évben biztosítja az adott természetvédelmi probléma tartós megoldását.

Az ember és természet kapcsolatának újszerű szemléletében létrejött a társadalmi-ökológiai rendszer (social-ecological system, SES) koncepciója, mely egy közös, sokszintű és komplex rendszerként kezeli a társadalmat és az ökológia rendszert (Berkes & Folke 1998, Ostrom 2009). Az emberi tevékenység, tájhasználat a SES dinamikájának részeként értelmezendő, és túlmutat a „zavarás” illetve a „kezelés” fogalmán (Berkes 2004). Ebből következően a SES vizsgálata, megértése és hosszú távú fennmaradása is csak úgy képzelhető el véleményünk szerint, ha a tájhasználó közösségek tudása és a tájjal kapcsolatos észlelései is bekerülnek a közös tudásanyagba, valamint a tájhasználat kialakításának folyamatába. Fontos szem előtt tartani azonban, hogy sok esetben az adott földrajzi helyhez kapcsolódó közösség nem egy homogén, hanem egy heterogén embercsoport, amelynek tagjai különböző értékekkel és elképzelésekkel rendelkeznek a területre vonatkozóan. Ebből a szempontból a közösség fogalmának kibontásakor szükséges egyrészt a tájhasználatban, természeti erőforrások kezelésében „érintettek” csoportjait és a köztük lévő kapcsolatokat feltárni, másrészt a tájhasználatot befolyásoló intézményeket (szokások, szabályok, szabályozások, normák) is részleteiben szükséges megismerni.

A nemzetközi természetvédelmi szakpolitikát megalapozó szakértői anyagokban jól nyomon követhető a szemléletváltás: az 1995-ben elvégzett nagyszabású Globális Biodiverzitás Felmérés (Global Biodiversity Assessment: GBA) és a 10 évvel későbbi Millenniumi Ökoszisztéma Felmérés (Millennium Ecosystem Assessment: MEA) összevetésekor szembevetendő, hogy míg a GBA a biodiverzitás jelentőségét hangsúlyozta, a MEA már az ember és természet viszonyának rendezésére biztatott, vagyis a fenntartható természet-használat képességének erősítésére az emberi jóllét érdekében (GBA 1995, MEA 2005). A MEA (2005) fogalmi kerete szerint az ember az ökoszisztéma szerves része és dinamikus kapcsolatban van a többi résszel, valamint az emberi feltételek változása közvetlen és közvetett módon változásokat okoz az ökoszisztémában, és így az emberi jóllét is változik. Groom és szerzőtársai (2006) természetvédelmi biológia tankönyvükben az öko-

szisztéma szintű kezelést a természetvédelem központi kérdésének tekintik. Véleményük szerint, ha a természeti erőforrásokat rövid tér és időléptékben, kevés érdekelt bevonásával kezeljük, nem lehetséges a fenntartható természethasználat megvalósítása (Groom *et al.* 2006).

Ez a szemléletváltás a hazai természetvédelemben is lezajlott illetve zajlik: a 90-es években a hazai természetvédelmi biológia inkább csak a szakemberek által megtervezett és kivitelezett aktív természetvédelmi kezelés létjogosultságát, és a fajszintű természetvédelem mellett az életközösségek és tájak védelmének jelentőségét hangsúlyozta (Margóczy 1998). Az ember integrálása a természetvédelem céljaiba és tevékenységébe azonban egyre inkább kimondott és kifejezettebb céljá vált. Egyes hazai természetvédelmi szakemberek ma már határozottan azt a nézetet képviselik, hogy a természetvédelem a növény- és állatközösségek oltalmán keresztül az élővilág elválaszthatatlan részét képező ember érdekeit (is) védik, mivel a természetvédelem által oltalmazott érzékeny fajok és életközösségek megritkulását rendszerint olyan hatások okozzák, amelyek további fennállásuk (különösen erősödésük) esetén az emberi társadalom létfeltételeit is erőteljesen rombolják (Sipos 2015).

Összegezve a fentieket, megállapíthatjuk tehát, hogy a természetvédelem új szemléletével összhangban a természetvédelmi problémák, kérdések megoldása megkívánja azt, hogy az ökológiai összefüggések feltárása mellett a társadalmi környezetet is feltérképezzük, megértsük – adott esetben alakítsuk –, ez pedig közvetlenül elvezet minket a részvételiség, bevonás témaköréhez.

Mi a részvétel és mi szól mellette - társadalomtudományi megközelítés

Mit is nevezünk társadalmi részvételnek? E kérdés megválaszolásához egyrészt a részvétel definícióját tárgyaljuk, másrészt szükséges arról is szót ejteni, hogy mi a részvételiség lényege és melyek az ismérvei, mivel ez adja meg a részvétel „esszenciáját”. A „társadalmi részvétel”, „közösségi részvétel”, „érintettek bevonása” kifejezésekkel találkozhatunk a szakirodalomban (angolul: public participation, community participation, stakeholder involvement), melyek a részvétel különböző módjaira utalnak. A társadalmi részvétel egy általános megfogalmazás szerint: „...bármely olyan folyamat, amely kimondottan a laikus közönség vagy annak képviselőinek az adminisztratív döntéshozatali folyamatba való bevonására jön létre” (Beierle & Cayford 2002, 6. o.). A részvétellel kapcsolatos kifejezésekben alapvetően különbséget tesznek a szakirodalomban a társadalmi részvétel (public participation) és az érintettek bevonása (stakeholder involvement) között: az első

a laikus közönség bevonása helyi ügyekbe, a második pedig az érintett csoportok (pl. tájhasználók) bevonása különböző őket érintő döntésekbe. Általában gyűjtőfogalomként használják a társadalmi részvétel (public participation) kifejezést, attól függetlenül, hogy ki a közösség, hogyan képviselteti magát, mibe és hogyan kerül bevonásra (Beierle & Cayford 2002). A társadalmi elköteleződés (public engagement) kifejezéssel is találkozhatunk, melyet általában tágabban értelmeznek, és ez egyaránt magába foglalja a részvételt, a konzultációt és a kommunikációt (Rowe & Frewer 2005). A természetvédelemmel kapcsolatos részvételi folyamatokban jellemzően az érintettek bevonása (stakeholder involvement) valósul meg, ahol a helyi ügyek által érintett érdekcsoportok illetve ezen érdekcsoportok képviselői vesznek részt valamilyen egyeztetési vagy döntéshozatali folyamatban. Különösen természetvédelmi kérdésekben ugyanakkor kritikus kérdés lehet, hogy ki képviseli vajon a nem-emberi létezők (pl. élővilág, természeti környezet) jogait a döntéshozatal során (Dryzek 1996), milyen módon és formában valósul meg az ő részvételük a folyamatban (Starik 1995, Eckersley 1999, Waddock 2011).

Bármilyen néven is nevezzük a fogalmat, és függetlenül attól, hogy helyi érdekcsoportokat vagy a teljes társadalmat próbáljuk meg bevonni bizonyos döntések meghozatalába, a folyamat lényege a társadalom, illetve a bevont szereplők hatalommal való felruházásában, a „hatalom újraelosztásában” rejlik (Arnstein 1969). Ennek különböző szintjei lehetnek. Legmagasabb szinten akkor valósul meg a részvétel, ha a tevékenység maga teljes állampolgári ellenőrzéssel működik. Másik ilyen magas szintje a részvételnek az „átadott döntési hatalom”; ebben az esetben a döntéseket az állampolgárok hozzák meg. Valódi részvételt jelent a hatalmi viszonyok szempontjából, ha valódi partnerségben, a döntéshozók és az állampolgárok egyforma hatalommal rendelkeznek egy döntés meghozatalában (Arnstein 1969). Ez a megközelítés arra is felhívja a figyelmet, hogy van viszont a folyamatoknak olyan formája, amely nem tekinthető valódi részvételnek. Bár látszólagos hatalmat kapnak az állampolgárok az „ügyek” befolyásolására, ezt a döntéshozók a vélemények manipulációjára használják fel, és az információk egyoldalú megosztásán kívül valójában csak látszat részvétel történik. Másik ilyen látszólagos bevonás lehet, ha a folyamatot a hatalom valódi átadása nélkül egyfajta „terápiaként” használják a döntéshozók a lakosság meggyőzésére és oktatására. Ezekre a kiüresített részvételi folyamatokra a magyarországi gyakorlatból számos példát tudnánk említeni a környezeti ügyek kapcsán (pl. Vári 1997, 2003, Bela *et al.* 2003, Kiss 2012). A két véglet között lehet részleges részvétel is, amikor az érintettek bizonyos mértékig részt vehetnek a folyamatokban, ám valódi döntési hatalmat nem kapnak: például a tájékoztatás, konzultáció vagy kompenzáció esetén (Arnstein 1969).

A részvételi döntéshozatali folyamatok fontos eleme a hatalmi szempontokon túl a felek közti tanácskozás, megbeszélés lehetősége (Renn *et al.* 1995). A tanácskozásra épülő vagy más néven deliberatív részvételi folyamatokban a tanácskozások célja alapvetően a különböző csoportok (érintettek, érdekcsoportok, esetleg üzleti szereplők) kommunikációjának elősegítése. Ebből a szempontból értékelve például a népszavazást, megállapíthatjuk, hogy ez önmagában ellentmondásos részvételi eszköz, mert bár a döntési hatalmat jellemzően átadja az állampolgároknak, de vitára és megbeszélésre nem biztosít lehetőséget. E megközelítés szerint akkor válhat a népszavazás mint döntéshozatali forma valóban értékessé, ha a szavazást megelőzően van lehetőség a felek között vitára és megbeszélésre vagyis deliberációra (Renn *et al.*, 1995).

A részvételi folyamatok fontos ismérve mindezek mellett, hogy biztosítják az információáramlás kétoldalúságát, vagyis mindkét/minden fél információt szolgáltat a másiknak (Rowe & Frewer 2000). Ebben a folyamatban a „szakértői” ismeretek és az érintettek, helyi szereplők tudásának kölcsönös megosztása kiemelt jelentőséggel bír, ám ennek a megosztásnak a lehetővé tétele még nem elég: a szakértők részvétele könnyen vezethet hatalmi egyenlőtlenségek elmélyítéséhez és frusztrációhoz is, amennyiben az általuk alkalmazott nyelvezet, attitűd elidegenítő hatással bír (Kemp, 1985). A kommunikációban használt nyelvezet minden résztvevő számára érthető kell hogy legyen, és a szakértők partnerségi viszonya más érintettekhez kritikus eleme a sikeres részvételnek. A tudáshoz való hozzáférés biztosítása tehát fontos kritériuma a részvételi módon meghozott döntések sikerének (Rowe & Frewer 2000). Emellett az is egyértelmű, hogy a „laikusok” tudásának megismerése és beépítése a „szakmai” tudásba a részvétel egyik fontos tényezője lehet. A tudás létrehozásában való részvételt, amelynek alapelve nem a döntési hatalom megosztásán, hanem az érvényesnek tekintett tudás közös létrehozásán alapul, nevezik állampolgári tudománynak, „citizen science”-nek, ahol maguk az állampolgárok válnak „tudóssá”, és valamilyen módon részt vesznek a kutatás folyamatában (Bela *et al.* 2016).

Mindezekből a definíciókból és elméletekből képet kaphatunk a részvétel fogalmi definíciójának sokszínűségéről, illetve arról, hogy mik a részvételi folyamatok fontos ismérvei. Emellett azonban felmerül az az alapvető kérdés, hogy mi szól amellett, hogy a részvétel feltételeit megteremtjük, miért lehet kedvező hatása annak, ha a természetvédelemben a tervezési-döntéshozatali folyamatokban és kutatásokban részvételi módszereket alkalmazunk. Erre a kérdésre a társadalomtudományok különböző elméleti alapokból kiindulva sokféle választ adnak.

Az elméleti megközelítések egyfajta összegzésének tekinthetjük Fiorino 1990-es, a részvételi szakirodalomban gyakran hivatkozott cikkét. Ebben az írásában Fiorino három érvet (normatív, tartalmi, instrumentális) fogalmaz meg arra vo-

natkozóan, miért vegyen részt a lakosság a környezeti döntésekben (Fiorino 1990, 227–228. o.). Ezt a három érvet fejtjük most ki részletesebben és ezek mentén válaszoljuk fel röviden a társadalomtudományi részvételi irodalom néhány fontos elméletét is.

Normatív érv

Fiorino három érve közül az első, a *normatív érv* mint értékvezérelt megközelítés tulajdonképpen az összes részvételi folyamatra (illetve részvételi elemeket tartalmazó kutatásra) vonatkoztatható: ezen megközelítés szerint a részvétel önmagában értékes, a demokrácia egy magasabb szintjéhez vezet azzal, hogy azokat vonja be a döntéshozatalba (kutatásba, tervezésbe), akiket az adott folyamat érint. Ez az etikai érv ugyanannyira lényeges eleme egy közösséget érintő folyamatnak (mint pl. a szakpolitikai, környezeti döntések), mint maga a folyamat eredményessége, hatékonysága (ld. még Pataki 2004). Erre az etikai megközelítésre valójában nehéz egy-egy esettanulmányt külön bemutatni; mondhatjuk inkább azt, hogy már a részvételi folyamatok és kutatások léte alátámasztja ennek az érvnek az érvényességét. Ezeknek a kutatásoknak az elindítása valójában már egy értékválasztás, vagyis akik számára a részvételiség maga értéket képvisel, azok szorgalmazzák ezen kutatások, tervezési folyamatok indítását. Jelen cikk szerzői által véghezvitt részvételi folyamatokban, kutatásokban ugyanakkor saját élmények, tapasztalatok támasztják alá azt, hogy az érintettek számára a folyamat transzformatív erejű lehet: magára a részvételiségre „érzékenyítődnek” a szereplők, váratlan sikernek élik meg, hogy egy egyeztetési folyamat során nem automatikus „összeugrás” hanem egy közös tanulási folyamat zajlik le.

A normatív megközelítés alapvetően a demokrácia fogalmaiban gyökerezik (Webler 1995). A *demokratikus* érvrendszer lényege, hogy a részvétel alkalmazásával javul a demokrácia minősége, ténylegesen szélesebb körben történhet a döntéshozatal, nem csak néhány ember hozza meg a döntéseket. A hatalom átadásának egyik módja, ahogyan ezt korábban bemutattuk, a döntésekben való részvétel lehetőségének biztosítása. Demokráciában mindenkinek joga van a véleménye kinyilvánításához is. Emellett a részvétel a tanulás eszköze is, lévén az állampolgárok ezáltal tanulják meg a demokráciát (Pateman 1970), a közügyekben is így válnak tájékozottabbá. Egyaránt nő a személyes tudásuk és a társadalmi tudás is. A részvétel gyakorlása által az emberek saját érdekeiket képesek lesznek megvédeni és képviselni (Webler & Renn 1995). A részvételi folyamatok elősegíthetik, és ösztönözhetik a társadalmi tanulás (social learning) folyamatát, melynek során a résztvevők társadalmi interakciók és folyamatok során egymástól és a szakértőktől/tudósoktól is tanulhatnak, ez pedig elősegíti a társadalmi változások meg-

indulását és növelheti környezeti/természetvédelmi kérdésekben is a résztvevők tudását (Reed *et al.* 2010, Rodela 2011).

Az emberek bevonását az őket érintő kérdések eldöntésébe nem csak magasztos demokratikus és társadalmi vagy tudományos érvekkel indokolhatjuk. A pszichológia és a viselkedés-gazdaságtan egyszerű *viselkedési szempontokat* is megfogalmaz. Ezek a szempontok azt sugallják, hogy minden emberi lénynek szüksége van a lehetőségre, hogy saját sorsát meghatározó döntésekben részt vállaljon (Iyengar 2010). Az ember alapvető fizikai-pszichológiai igénye, hogy saját létének körülményeit meghatározó dolgokról maga dönthessen. Kísérletek is bizonyítják, hogy mind az állatvilágban, mind pedig egyes emberi élethelyzetekben a döntési joggal rendelkező egyedek és alanyok életminősége jobb lehet. Amennyiben az emberek nem rendelkezhetnek kontrollal a saját életkörülményeiket meghatározó döntések felett, úgy (emberek és állatok egyaránt) passzívvá, sorsukba beletörődővé válnak. A döntéshozatalban való részvétel tehát a fizikai-pszichológiai szükségletek kielégítését, vagyis a társadalmi szereplők jóllétét szolgálja (Király 2012).

Tartalmi érv

Fiorino második érve, a „tartalmi érv” szerint a laikusok/nem-szakértők bevonása tartalmilag gazdagítja a közösség tudását, növeli szempontjainak és értékeinek sokszínűségét az adott üggyhez, témához kapcsolódóan. Az egyes szereplők, így pl. a helyi lakosok, helyi gazdálkodók perspektívája alapvetően más, mint a kutatóké, szakértőké. Másként látják az ügyeket, a megoldásokat, a természeti-környezeti kockázatokat, érzékenyek azokra a társadalmi, politikai értékekre, amelyek a szakértők számára nem érzékelhetők, nem feltártak. Emellett a tájról személyes élményekkel, és a tájhoz kötődő tudással, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkeznek. Bevonásukkal így új tudás, perspektíva és szempontrendszer kerül be a közös kommunikációs térbe. A tartalmi érv a *környezeti-természeti kockázatok* felméréséhez is szorosan kapcsolódik (Arias-Maldonado 2007). Környezeti-természeti ügyekben a döntések hatásai, kockázatai nem egyértelműek, mivel a társadalom tagjai egymástól lényegesen eltérő kockázatértékeléssel rendelkeznek (gondoljunk például a gazdasági szempontból jelentős, ám természetvédelmi szempontból rizikós invazív fajok megítélésére). A felmerülő környezeti, társadalmi vagy gazdasági veszélyeket kezelhetjük oly módon, hogy a tudományos eredmények megvitatását és az egyéni és társadalmi csoportok általi értékelést egyaránt figyelembe vesszük. Minél több különböző perspektívát és értékvalasztást tárunk fel a folyamatban, annál nagyobb mértékben nő a folyamat elfogadottsága, és nagyobb eséllyel tudjuk a kockázatokat közösen kezelni (Renn 1992).

A *tudomány és társadalom viszonyában* is fontos tartalmi jellegű érvek szólhatnak amellet, hogy az érintetteket bevonjuk a döntéshozatali folyamatokba. A

társadalom- és természettudományok számtalanszor a komplex rendszerek megismerésének korlátaiba ütköznek (Funtowicz & Ravetz 1993). Fel kell ismerni, hogy a tudomány segítségével sem tudjuk kontrollálni a természeti folyamatokat, a bizonytalanságot, és a tudásbeli hiányosságokat is a tudás részévé kell tenni (ld. „poszt-normál tudomány”, Funtowicz & Ravetz 1993, Pataki & Takács-Sánta 2004). Emellett a tudósokat és döntéshozókat is terheli a környezeti ügyekben rejlő felelősség, mely szintén az érintettek körének bevonását teszi indokolttá, hiszen a közösen meghozott döntések közös felelősségvállalást is eredményeznek. Az érintettek bevonása növeli hosszú távon a résztvevők alkalmazkodóképességét és a kompetenciáját azáltal, hogy a társadalmi és ökológiai rendszerek teljes komplexitásával és bizonytalanságával meg kell birkóznuk (Reed *et al.* 2010). Összességében az ily módon létrehozott tudás érvényességét a részvétel adja, de emellett a folyamat eredményeként növelhető a bizalom a tudomány, a társadalom és a politika szereplői között is.

Instrumentális érv

Fiorino harmadik érve, az *instrumentális érv* szerint a hatékony társadalmi részvétel a döntés legitimitását növeli, és egyben jobb eredményekre vezet: minél szélesebb körű a bevonás, annál több érdeket (és értéket) lehet integrálni a folyamatba, és annál kisebb a hibalehetőség a döntés helyességét illetően. Más szóval minél inkább úgy érzik a résztvevők, hogy a döntési folyamat aktív részesei, és szempontjaik megjelennek a diskurzus során, annál inkább valószínű, hogy elfogadják a döntést, és annak szellemében cselekszenek.

Ez tehát azt is jelenti, hogy a részvételi folyamatok egyik célja a *döntések legitimitációjának növelése*, sőt egyes szerzők szerint a döntéshozatal eredménye csak akkor lehet elfogadott, érvényes, ha az valamilyen tanácskozás eredményeképp születik meg, és az eltérő érdekek, nézőpontok, vélemények mind felszínre kerülhetnek az ún. uralommentes kommunikáció során (Habermas 1996). A kölcsönös párbeszéd, a viták során körvonalazódó problémák és megoldási javaslatok a döntéshozók számára is kirajzolódnak (Király & Várnagy 2012). A fórumok során olyan résztvevők is szóhoz juthatnak, akik egyébként nem tudják hallatni hangjukat (Renn *et al.* 1995). Kialakul a szolidaritás, ha már név szerint megismerik egymást a résztvevők, kialakul egy közös feladattudat (Renn *et al.* 1995). Az így meghozott döntések mellett az érintettek el tudnak köteleződni és a későbbiek során szívesen vesznek részt a megvalósításban is.

A gyakorlatban ez az ideális szituáció (pl. az uralommentes kommunikáció) azonban ritkán valósul meg (Kemp 1985). Nagyon fontos feltárni azokat a hatalmi egyenlőtlenségeket, amelyek a résztvevők eltérő státuszából, tudásából stb. fakadnak, és gátat szabnak az uralommentes kommunikációnak. Ezeket az egyenlőtlen-

ségeket a folyamatok kialakításakor kezelni kell. Egy egyeztető fórum szervezősekor például a terem elrendezése, a fórum levezetése és a nyelvezet használata, érthetősége alapvető hatással van a résztvevők helyzetére, lehetőségeire az adott szituációban. Ebből is látható, hogy a folyamat megvalósításán nagyon sok múlik, és hiába a mögöttes magasztos cél, ha a megvalósítással csak rosszabb helyzetet idézünk elő. Ezért fontos a folyamatok megfelelő, szakmailag megalapozott megtervezése és levezetése (erről részletesebben lásd Kovács *et al.* 2016, ebben a kötetben). A részvételi folyamatok célja ugyanakkor nem feltétlenül a résztvevők közötti konszenzus kialakítása (Renn *et al.* 1995). A folyamatok során sokszor a konfliktusok feltárása és megértése áll a középpontban, hiszen az eltérő értékek mentén egyes elméletek szerint nem is alakítható ki hatalmi egyenlőtlenségek kihasználása nélkül konszenzus. Nem lehet minden esetben mások meggyőzése a cél, hanem az is fontos szempont lehet, hogy megértsük a több eltérő véleményt, érdeket vagy tudást (Renn *et al.* 1995). Erre a hazai esettanulmányok között is fogunk látni példákat.

Az eddig bemutatott hármas érvrendszer egy jól áttekinthető keretet biztosít további diszkussziókhhoz, így a következő részben ezekhez az érvekhez kapcsolódóan mutatunk be magyar vonatkozású természetvédelmi relevanciájú esettanulmányokat. Az alábbi esettanulmányok, kutatások bemutatásával az a célunk, hogy a részvételiség szerepét illusztráljuk a természetvédelemhez kapcsolódó különféle munkákban, valamint hogy a vonatkozó, egyre bővülő magyar kutatásokból – a teljesség igénye nélkül – ízelítőt adjunk.

Részvétel és természetvédelem – hazai esettanulmányok, kutatások

A magyarországi természetvédelem gyakorlatában egyrészt a tudományostól eltérő tudásrendszerek feltárására illetve a tudás közös létrehozását célzó folyamatokra (pl. állampolgári tudomány), másrészt részvételi tervezési folyamatokra láthatunk példákat. Az alábbiakban bemutatásra kerülő hazai esettanulmányok nagy része egyaránt jól köthető a tartalmi és az instrumentális érvekhez. A hazánkban zajló, a hagyományos ökológiai tudás feltárásával foglalkozó kutatások (pl. Molnár *et al.* 2008, Babai *et al.* 2014, Molnár 2014) példának okáért a tudományostól különálló, ám a „tájban élés” szempontjából adekvát tudásrendszert (illetve annak elemeit) mutatnak be. Nem csupán egy érdekes adat, hogy a hortobágyi pásztorok 250 fajt felismernek a területükön előforduló 440 növényfajból, illetve 47-66 élőhelytípust tudnak azonosítani (Molnár 2013), hanem ezen tudáselemek feltárása a kulturális sokféleség növelése mellett a biológiai sokféleség megőrzéséhez is nagyban hozzájárul. E tudás felszínre hozása és rögzítése ugyanis lehetővé teszi

azt, hogy a természetvédelmi, tájhasználati döntésekhez kapcsolódó párbeszédbe bevonjuk ezen tudás hordozóit, vagyis a konkrét szakpolitikai döntések egy gazdagabb és bővebb tudásanyag alapján szülessenek meg. A hagyományos ökológiai tudás kutatása tehát a hatékonyabb természetvédelem eszköze is tartalmi és instrumentális értelemben egyaránt. Ezt illusztrálja például a „természetvédelmi pásztor” mint új szakma létrehozását javasló anyag is (Molnár *et al.* 2016), mely a természetvédelmi kezelés és a pásztorok tudásrendszerének összevetésével a közös és a konfliktusos pontok feltárásával hozzájárul a természetvédelmi szempontú legeltetés kidolgozásához. Ennek az integrált megközelítésnek a további lépése jelen kötet egyik írása (Kis *et al.* 2016) is, melynek pásztor szerzői a legeltetéssel kapcsolatos tudásukról írnak, a biológiai sokféleség megőrzésének szolgálatában. Egy további hasonló szemlélettel bíró munkában Havel és munkatársai (2016, jelen kötetben) a Duna-völgyi szikes tavak 1950 és 1990 közötti használatát és növényzeti változásait tárták fel helyi gazdálkodók és természetvédelmi szakemberek körében végzett interjúkkal. Vizsgálataik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a szikes tavak helyreállítását és megőrzését a hagyományos tájhasználati formák visszaállítása nagyban elősegítené.

Egy másik, a gyimesi gazdálkodók részvételével lebonyolított folyamat során Máté és munkatársai (2014) a térségben még működő természetkímélő gyepgazdálkodás részletes vizsgálatára építve egy támogatási célprogramot dolgoztak ki, melynek célja a nagy fajgazdagságú hegyi kaszálók védelme. A célprogram a hagyományos gyimesi gyepgazdálkodás elemeit tartalmazza (pl. kézi vagy kézzel vezetett gépi kaszálás, szénamurha szórása), míg az egyéb tevékenységeket, amelyek nem részei a hagyományos gyakorlatnak, tiltja (pl. égetés, fogasolás, gyepszellőztetés). A célprogram tervezése és véglegesítése a gazdálkodókkal együttműködésben alakult ki.

Malatinszky és munkatársai (2013a,b) és Malatinszky (2016) a Balaton-felvidéki Nemzeti Park és a Körös-Maros Nemzeti Park vizes élőhelyein és gyepterületein gazdálkodók éghajlatváltozás hatásaival kapcsolatban észlelt problémáit és eddigi adaptációra irányuló próbálkozásait mérték fel interjúk segítségével. Ezek a felmérések szintén gyakorlati jelentőséggel bírnak, mivel egy adaptív menedzsment stratégia kialakításához vezető első lépésnek is tekinthetőek. A tapasztalatok a jogalkotókhoz is eljutottak. Malatinszky és Ficsor (2016) (ld. még Ficsor & Malatinszky 2014) az erdészeti gazdálkodásban lényeges szerepet játszó érintettekkel, a faanyag kihordását végző gazdálkodókkal készített mélyinterjúk felmérést a védett és a fokozottan védett természeti területek erdőállományaiban végzett lovas közelítés természetvédelmi és erdőfelújulási szempontú előnyeiről.

A tudományos adatszerzéshez, feldolgozáshoz hozzájáruló részvételi megközelítésről is szót kell ejtenünk, mely leginkább a tartalmi érvhez kapcsolható. Az

állampolgárok „szakértőkként” való bevonása a természetvédelmi munkába (más néven állampolgári tudomány) már a hazai viszonyok között is teret nyer (Bela *et al.* 2016). A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület több évtizede működteti a Mindennapi madaraink monitoringja (MMM) programját, melynek keretén belül tudományos igényességű mintavételezés alapján laikusok részvételével folyik a monitorozó munka (Szép & Nagy 2002). A program adatbázisa tudományos, illetve a természetvédelmi szakpolitikát segítő elemzésekre is lehetőséget ad (lásd pl. Szép & Nagy 2006, Erdős *et al.* 2007). A Vadonleső program, melyet a Földművelésügyi Minisztérium működtet, számos, könnyen felismerhető védett növény- és állatfaj megfigyelt elterjedésének rögzítésére ad lehetőséget egy GoogleMap alapú felületen. Az adatokat bárki rögzítheti, szakértők validálják. A program amellet, hogy szemléletformálásra is kiválóan alkalmas, a monitorozást is segíti (Váczi *et al.* 2012).

A nemrég megjelent Pataki és Kelemen (2014) által szerkesztett, az ökoszisztéma szolgáltatások témakörével kapcsolatos tanulmánykötet több empirikus vizsgálata (Pataki *et al.* 2014, Kalóczkai *et al.* 2014, Fabók *et al.* 2014) további illusztratív példája annak, hogy az érintettek bevonása milyen tartalmi elemekkel gazdagítja a biológiai sokféleség és az ökoszisztéma szolgáltatások értékelésével kapcsolatos tudást, és ez hogyan járulhat hozzá egy megalapozottabb döntéselőkészítési folyamathoz (ld. még pl. Kelemen *et al.* 2013). Ahogy Kelemen és Pataki (2014) kifejti, az ökoszisztéma szolgáltatások pénzbeli értékelési módszerei „gyakorta nem helytállóak. Helyettük és mellettük a diskurzuson alapuló, nem pénzbeli értékelési módszerek használata javasolható, amelyek párbeszédet kezdeményeznek az érintett társadalmi csoportok körében az ökoszisztéma szolgáltatások fontosságáról, segítenek az egyéni és közösségi preferenciák formálásában, és a piaci logikától eltérő társadalmi, kulturális, spirituális, morális stb. szempontokat is behoznak a döntésbe” (35. o.).

A tartalmi és az instrumentális érv érvényességére egy további példa, amikor egy kvalitatív, a helyi érintettek percepcióit célzó kutatás közben esetleges konfliktusok napvilágra kerülnek, „kihangosítódnak” (vagy olyan helyi szempontok, meglátások, értékek, vélemények kerülnek felszínre, amelyek a konfliktusok alapját képezik), és ennek következtében a konfliktusok megítélése egyben árnyaltabbá is válik. Kelemen és munkatársai (2009) a tiszaaipari öblözetben, Málovics és munkatársai (2011) Magyarcsanak térségében, Kalóczkai és munkatársai (2014) a peszéradaci rétekhez kapcsolódóan tártak fel konfliktusos helyzeteket a nemzeti park igazgatóságok és a helyi lakosok között egy kvalitatív ökoszisztéma szolgáltatás felmérés „melléktermékeként” (összehasonlító elemzést ld. Kovács *et al.* 2015.) Ezek a vizsgálatok azzal, hogy behozták a helyiek perspektíváját és szempontjait, tematizáltak (vagyis feltártak, és így a közösségi diskurzus részévé

tettek) addig kevésbé nyilvánvaló konfliktusokat. A Jászság különleges madárvédelmi területen egy LIFE+ projekthez kapcsolódó részvételi tervezési folyamat lebonyolítása során Fabók és munkatársai (2015) (ld. még Kovács *et al.* 2016) szintén egy régóta erősödő konfliktusos helyzettel szembesültek a parlagi sas védelme kapcsán. A természetvédők, vadászok és gazdálkodók közötti ellentétek feltárása, tisztázása a részvételi tervezés folyamatának eredményeként a konfliktus feloldásának irányába vezetett.

Végül egy olyan kutatásról teszünk említést, amelynek kimondott célja volt a részvételi technikák segítségével a természetvédelem gyakorlatában dolgozók tudásának hasznosítása a természetvédelem számára fontos kutatási kérdések meghatározásában (Mihók *et al.* 2014, Mihók *et al.* 2015). Mind a kutatási kérdések megfogalmazása, mind a rangsorolás folyamán elhangzott érvek a részt vevő érintett szakemberek tudását és szempontjait tükrözik. A folyamat eredményeit összegezve és a résztvevők általi értékelés alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy a hosszú távú kutatási és kutatásfinanszírozási stratégiák kialakításában kulcsfontosságú lenne a részvételi elv nagyobb mérvű alkalmazása, hogy főként az alkalmazott kutatások tekintetében nagyobb legyen az összhang a gyakorlati igények és a kutatás által kínált eredmények között (ld. még pl. Sutherland *et al.* 2011).

A részvételi módszerek alkalmazásának hosszú távú eredményességét nehéz egyelőre megítélni, mivel a hazai társadalmi és politikai környezet sajátosságai-ból adódóan a részvételi technikákat az elmúlt évtizedben kezdtük el alkalmazni és tanulni (pl. Niedzialkowski *et al.* 2014). A természetvédelem területén igen kevés az olyan döntéshozatali, tervezési folyamat, amely valódi bevonáson alapuló módszereket alkalmazott, több éve lezajlott, és a folyamat, annak hatása és eredményessége dokumentálva van. Egy ilyen példa a Natura 2000 területek egy részénél az utóbbi években lezajlott fenntartási terv készítési és egyeztetési folyamata (ld. Kovács *et al.* 2016, ebben a kötetben). A Natura 2000 területek fenntartási tervének elkészítése az uniós ajánlásoknak megfelelően az érintett tájhasználók (pl. agrárgazdálkodók, erdőgazdálkodók) bevonásával történt, történik. Az érintett csoportokkal való egyeztetés a vonatkozó hazai jogszabályokban és a minisztériumi ajánlások között is szerepel. A területek egy részén a tervek elkészítése e célkitűzés szellemében egy szisztematikusan, társadalomtudományi alapokon kidolgozott részvételi tervezési folyamat keretében történt (ld. Kovács *et al.* 2016, ebben a kötetben). Kovács és munkatársai (2016) egy, a nemzetközi szakirodalom alapján kidolgozott kritériumrendszer segítségével értékelték a tervezési folyamatokat. A kritériumrendszer többek között azt a szempontot is magába foglalta, hogy a főbb érintett csoportok be lettek-e vonva illetve elég korán lettek-e bevonva a folyamatba, valamint hogy a szakpolitikai háttér mennyiben

támogató a fenntartási tervek tervezésével és megvalósításával kapcsolatban. A tervek megvalósulására vonatkozóan nincs még információ, így nem lehet megállapítani, mennyiben lett legitimebb a terv a földhasználók számára (és mennyiben követik), ám az összetett kritériumrendszer alkalmazása segít abban, hogy a részvételiség minőségi szempontjaira érzékenyítődjön a tervezői és egyeztetői kör. Következtetések szerint e folyamat sok újszerű módszertani előrelépést hozott, ám a szakpolitikai háttér, a támogató jogi, finanszírozási környezet – tehát a folyamat konkrét lebonyolításán túlmutató tényezők is – alapvető fontosságúak a földhasználók elköteleződése szempontjából.

Diszkusszió, javaslatok

A biológiai sokféleség csökkenés okainak és következményeinek a feltárása, megértése egyre összetettebb kérdések megjelenésével jár, amit a tudomány illetve egy-egy tudományterület önmagában már nem tud megválaszolni (Fischer *et al.* 2011, ld. még Mihók & Kelemen 2014). A természetvédelem egy komplex társadalmi tevékenység, és a társadalmi szereplők bevonása nélkül nem működik hosszú távon (Bagnoli *et al.* 2008). A társadalmi részvétel lehetőségeinek szélesítése ugyanakkor nem egyszerű folyamat: a részvételiséggel, bevonással kapcsolatos ellenérzések, szkeptikus hozzáállás megítélésünk szerint részben azért is kialakulhat, mert i) a természetvédelemben dolgozók számára „nincs fogás” ezen a témán, kevesen látják a társadalomtudományi módszerek, technikák széles arzenálját, és az ezekben rejlő potenciált, ii) még kevés a saját személyes pozitív tapasztalat a sikeres, működő részvételi folyamatokkal kapcsolatban. Egy példa erre, hogy sokan a részvételiséget azonosíthatják a „konszenzus hegemoniájával” (vagyis azzal, hogy az egyetértés a legmagasabb rendű cél), annak ellenére, hogy bizonyos társadalomtudományi elméletek hangsúlyozzák, hogy a részvétel lehetősége a fontos, nem a feltétlen egyetértés („argumentative theory”, Peterson *et al.* 2005). Pataki (2004) szintén felhívja a figyelmet arra, hogy a részvétel lehet illuzórikus is, ha valójában a fennálló hatalmi rend megszilárdításának egy eszköze, és nem kínál lehetőséget a valódi megvitásra. Mindezek a megfontolások és kritikai reflexiók szintén a társadalomtudományi arzenál részei, ezek ismerete a természetvédők számára is rendkívül hasznos, mivel egy újabb eszközként használhatók a természetvédelmi egyeztetési, lobbizási folyamatokban.

Írásunk végén olyan javaslatokat gyűjtöttünk össze, melyek véleményünk szerint elősegítenék a természetvédelem részvételiségének növekedését, és így hosszú távon annak társadalmi beágyazottságát, legitimációját is.

1. A természetvédelmi szakemberek képzésébe több társadalomtudományi modul lenne érdemes beépíteni (tudományfilozófiai bevezetéssel egybekötve), amelyek a társadalmi részvétel fogalmával és módszereivel is megismertetik a hallgatókat. Ezek egyrészt elősegítenék a tudományfilozófiai szempontú reflexiót a természettudósok körében, másrészt adnának egy áttekintő képet arról, hova és kihez lehet fordulni, milyen társadalomtudományi terület, elmélet, módszer és szakember jelenthet segítséget egy adott természetvédelmi ügy, téma kapcsán. Tudomásunk szerint a természetvédelmi szakmába érkező szakemberek jelentős része olyan képzésekről jön (pl. biológus), ahol ezen ismeretek oktatására kevés figyelmet fordítanak. Megítélésünk szerint ez a tudásbeli (és szemléletbeli) hiány nagy deficittel indítja útjára a kezdő szakembereket a természetvédelemben.

2. Az interdiszciplináris (több tudományág képviselőinek részvételével történő) és transzdiszciplináris (tudomány és a társadalom képviselői részvételével történő) kutatások, műhelyek, csoportok támogatása, és további kutatási programok indításának segítése egy fontos cél. Ez bizonyos kutatóintézményekben egyre inkább polgárjogot nyer, összességében azonban jóval több, szakmailag felkészült csoport működése is segíthetné a hazai természetvédelem ügyét.

3. A természetvédelem szakmai közbeszédében célszerű lenne a „szemléletformálás” mellé a „közös tudásteremtés” (co-production of knowledge) narratívát is használni, vagyis egy olyan szemléletű természetvédelem felé (további) lépéseket tenni, amely az oktatáson, nevelésen kívül abban is érdekelt, hogy megismerje azoknak a perspektíváját, akiknek az életterében mozog. Ez a fajta hozzáállás azt kívánja meg, hogy a természetvédelem is feltegye a maga kérdéseit a helyi érintetteknek, és nyitott legyen a válaszokra. A szemléletváltás tapasztalataink szerint már zajlik bizonyos helyszíneken, mi mindössze ráerősítenénk ennek jelentőségére.

4. A természetvédelem és a társadalom találkozása sok szintéren valósul meg, ezért véleményünk szerint nagyon fontos lenne az intézményes természetvédelem számára is, hogy reflektáljon a saját intézményi szereplőire, és ezek társadalmi szerepére. Egy természetvédelmi őr például a nemzeti park igazgatóságán belül rendkívül komplex szerepkörben van: egyszerre a nemzeti park és igazgatóság „arca”, ő végzi az egyeztetést és az ellenőrzést, miközben hosszú távú érdeke a jó együttműködés kialakítása. Egy minisztériumi szakembert más szintű kényszerek kötnek, és másfajta léptékben „érezkeli” a társadalmi kontextust. Ez a sokféle percepció, léptékfüggő hatás tehát magán a hivatalos természetvédelmen belül is jelen van. Kérdés, hogy az intézményeken belüli szereplők milyen módszertani és egyéb segítséget, felkészítést kapnak, kapnak-e egyáltalán a társadalmi kapcsolatok, egyeztetések stb. lebonyolításában. Nagyon lényeges lenne a természetvédelemben dolgozók számára is a társadalmi részvétellel kapcsolatos (szerepkörként

eltérő) továbbképzéseket és módszertani segítséget biztosítani. A rendelkezésre álló elméleti és gyakorlati tudás kiaknázása ugyanis nagyfokú támogatást adhatna a szakembereknek. Ezt segítheti többek között például egy-egy konkrét kérdéskör, projekt kapcsán társadalomtudományi szakemberek és a kulcsérintettek bevonásával műhelybeszélgetések szervezése a természetvédelem különböző szervezeteiben, intézményeiben.

Köszönetnyilvánítás – A szerzők ezúton szeretnék köszönetüket kifejezni az ESSRG tagjainak, köztük is kiemelten Pataki Györgynek, Kelemen Eszternek, Bela Györgynek és Balázs Bálintnak a folyamatos szellemi inspirációért, segítségért és tanulási lehetőségért, Báldi Andrásnak a progresszív szellemű munkakörnyezetért, valamint az AKUT Egyesület tagjainak a szakmai támogatásért és közösségért. Köszönjük a két bíráló javaslatait. Mihók Barbarát a Lendület program, Kovács Esztert a Kutató Kari Kiválósági Támogatás – Research Centre of Excellence (11476-3/2016/FEKUT) támogatata.

Irodalomjegyzék

- Arias-Maldonado, M. (2007): An imaginary solution? The green defence of deliberative democracy. – *Environ. Value*. **16**: 233–252. <http://dx.doi.org/10.3197/096327107780474573>
- Arnstein, S. (1969): A ladder of citizen participation. – *J. Am. I. Planners*. **35**: 216–224. <http://dx.doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Babai, D., Molnár, Á. & Molnár, Zs. (2014): „*Ahogy gondozza, úgy veszi hasznát*” *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben*. (Traditional ecological knowledge and land use in Gyimes (Eastern Carpathians). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet; MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest; Vácrátót, 173 pp.
- Bagnoli, P., Goeschl, T. & Kovács, E. (2008): *People and Biodiversity Policies, Impacts, Issues and Strategies for Policy Action*. – OECD Publishing, Paris, 249 pp.
- Bartha, S. (2004): Paradigmaváltás és módszertani forradalom a vegetáció vizsgálatában. – *Magyar Tudomány* **1**: 12–26.
- Beierle, T. C. & Cayford, J. (2002): *Democracy in practice: public participation in environmental decisions*. – Resources for the Future Washington, DC.
- Bela, Gy., Peltola, T., Young, J. C., Balázs, B., Arpin, I., Pataki, Gy., Hauck, J., Kelemen, E., Kopperoinen, L., Van Herzele, A., Keune, H., Hecker, S., Suškevičs, M., Roy, H. E., Itkonen, P., Külvik, M., László, M., Basnou, C., Pino, J. & Bonn, A. (2016): Learning and the transformative potential of citizen science. – *Conserv. Biol.* <http://dx.doi.org/10.1111/cobi.12762>
- Bela, Gy., Pataki, Gy., Valené Kelemen, Á. (2003): Társadalmi részvétel a környezetpolitikai döntéshozatalban. – *Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Környezettudományi Intézet tanulmányai*, 20. szám, 94 pp. (letölthető: http://korny.uni-corvinus.hu/kti/20_szam.pdf)
- Bennett, N. J., Roth, R. (2015): *The conservation social sciences: What? How? and Why?* – Canadian Wildlife Federation and Institute for Resources, Environment and Sustainability, University of British Columbia, Vancouver, BC.

- Berkes, F. (2004): Rethinking communitybased conservation. – *Conserv Biol.* **18**(3): 621–630. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1523-1739.2004.00077.x>
- Berkes, F. & Folke, C. (1998): Linking social and ecological systems for resilience and sustainability. – In: Berkes, F. & Folke, C. (eds): *Linking social and ecological systems: management practices and social mechanisms for building resilience*, Cambridge University Press, New York, New York, USA, pp. 13–20.
- Brewer, C. (2001): Cultivating Conservation Literacy: “Trickle-Down” Education Is Not Enough. – *Conserv. Biol.* **15**(5): 1203–1205. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1523-1739.2001.00010.x>
- Dryzek, J. S. (1996): *Politikai és ökológiai kommunikáció*. In: Scheiring G., Jávor B. (szerk) (2009): *Oikosz és polisz. Zöld politikai filozófiai szöveggyűjtemény*. L'Harmattan, Budapest, pp. 581–599.
- Eckersley, R. (1999): The discourse ethic and the problem of representing nature. – *Environ. Polit.* **8**(2): 24–49. <http://dx.doi.org/10.1080/09644019908414460>
- Erdős, S., Szép, T., Báldi, A. & Nagy, K. (2007): Mezőgazdasági területek felszínborításának és tájszerkezetének hatása három madárfaj gyakoriságára. – *Tájökológiai Lapok* **5**(1): 161–172.
- Fabók, V., Kalóczkai, Á., Kelemen, E., Kovács-Krasznai, E. & Pataki, Gy. (2014): A Hevesi-sík koevolúciós fejlődése az ökoszisztéma szolgáltatások változásain keresztül. In: Kelemen, E. & Pataki, Gy. (szerk.) *Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában*. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet; Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Gödöllő; Budapest, pp. 110–129.
- Fabók, V., Kovács, E. & Kalóczkai, Á., (2015): Érintettek percepcióinak feltárása egy védett ragadozómadarakkal kapcsolatos konfliktusban a Jászság SPA részvételi tervezési folyamata során. – *Természetvédelmi Közlemények* **21**: 64–75.
- Ficsor, Cs. & Malatinszky, Á. (2014): A lovas közelítés, mint természetkímélő anyagmozgatási módszer helyzete a hazai erdőterületeken. – *Tájökológiai Lapok* **12**(1): 127–135.
- Fiorino, D. J. (1990): Citizen participation and environmental risk: A survey of institutional mechanisms. – *Sci. Technol. Hum. Val.* **15**: 226–243. <http://dx.doi.org/10.1177/016224399001500204>
- Fischer, A. R. H., Tobi, H., Ronteltap, A. (2011): When natural met social: a review of collaboration between the Natural and Social Sciences. – *Interdiscipl. Sci. Rev.* **36**: 341–358. <http://dx.doi.org/10.1179/030801811X13160755918688>
- Foster, D., Swanson, F., Aber, J., Burke, I., Brokaw, N., Tilman, D., Knapp, A. (2003): The importance of land-use legacies to ecology and conservation. – *BioScience* **53**(1): 77–88. [http://dx.doi.org/10.1641/0006-3568\(2003\)053\[0077:TIOLUL\]2.0.CO;2](http://dx.doi.org/10.1641/0006-3568(2003)053[0077:TIOLUL]2.0.CO;2)
- Funtowicz, S. O., Ravetz, J. R. (1993): Science for the post-normal age. – *Futures* **25** (7): 739–755. [http://dx.doi.org/10.1016/0016-3287\(93\)90022-L](http://dx.doi.org/10.1016/0016-3287(93)90022-L)
- GBA (1995): *Global Biodiversity Assessment*. – United Nations Environment Programme, (executive ed.: Heywood, H. V.), Cambridge University Press.
- Groom, M. J., Meffe, G. K. & Carroll, C. R. (2006): *Principles of Conservation Biology*. – Sinauer Associates, Sunderland.
- Habermas, J. (1996): *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. – MIT Press, Cambridge.
- Havel, A., Molnár, Á., Ujházy, N., Molnár, Zs., Biró, M. (2016): Zsiókások és nádasok legeltetése és egyéb használatai a Duna-völgyi szikes tavak területén a helyi emberek visszaemlékezései alapján. – *Természetvédelmi Közlemények*,
- Iyengar, S. (2010): *A választás művészete*. – HVG Könyvek sorozat, HVG Könyvek Kiadó, Budapest, 398 pp.

- Jacobson, S. K. & Duff, M. D. (1998): Training idiot savants: the lack of human dimensions in conservation biology. – *Conserv. Biol.* **12**: 263–267. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1523-1739.1998.97235.x>
- Kalóczkai, Á., Kelemen, E., Pataki, Gy., Balázs, B., Kovács, E. & Fabók, V. (2014): Az ökoszisztéma szolgáltatások szerepe a tájhasználati konfliktusok kialakulásában és feloldásában. – In: Kelemen, E. & Pataki, Gy. (szerk.) *Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában*. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet; Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Gödöllő; Budapest, pp. 94–109.
- Kelemen, E., Málóvics, Gy. & Margóczy, K. (2009): Ökoszisztéma szolgáltatások felmérése során feltárt konfliktusok az Alpári-öblözetben. – *Természetvédelmi Közlemények* **15**: 119–133.
- Kelemen, E., Nguyen, G., Gomiero, T., Kovács, E., Choisis, J.-P., Choisis, N., Paoletti, M. G., Podmaniczky, L., Ryschawy, J., Sarthou, J.-P., Herzog, F., Dennis, P. & Balázs, K. (2013): Farmers' perceptions of biodiversity: lessons from a discourse-based deliberative valuation study. – *Land Use Policy*. **35**: 318–328. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.06.005>
- Kelemen, E. & Pataki, Gy. (2014): Az ökoszisztéma szolgáltatások értékelésének elméleti meg­alapozása. – In: Kelemen, E. & Pataki, Gy. (szerk.) *Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában*. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet; Environmental Social Science Research Group (ESSRG), pp. 35–55. Gödöllő; Budapest.
- Kemp, R. (1985): Planning, public hearings, and the politics of discourse. – In: Forester, J. (ed): *Critical Theory and Public Life*, MIT Press, Cambridge, pp. 177–201.
- Király, G. (2012): „Másképpen dönteni” – A részvétel igénye és esélyei Magyarországon. – In: Pataki, Gy., Fabók, V. & Balázs, B. (szerk.) *Bölcs laikusok: Környezet, részvétel, demokrácia Magyarországon*. Alinea Kiadó – Védegylet – ESSRG, Budapest, pp. 11–34.
- Király, G. & Várnagy, R. (2009): *Citizens' Jury in Kaposvár*. – In: Lengyel, G. (szerk.): *Deliberative Methods in Local Society Research*, Corvinus CESR, Új Mandátum, Budapest, pp. 151–174.
- Kis J., Barta, S., Elekes L., Engi, L., Fegyver, T., Kecskeméti, J., Lajkó, L., Szabó, J. (2016): A pásztorok tudásának és világnézetének szerepe a biodiverzitás és az ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartásában. – *Természetvédelmi Közlemények*,
- Kiss G. (2012): A társadalmi részvétel tapasztalatai környezeti döntésekben Magyarországon. – In: Marjainé Szerényi, Zs. & Podruzsik, Sz. (szerk.): *Fenntartható fejlődés, élhető régió, települési táj* 2. kötet, Budapesti Corvinus Egyetem, pp. 161–180.
- Kovács, E., Fabók, V., Kalóczkai, Á. & Hansen, H. P. (2016): Towards understanding and resolving the conflict related to the Eastern Imperial Eagle (*Aquila heliaca*) conservation with participatory management planning. – *Land Use Policy* **54**: 158–168. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.02.011>
- Kovács, E., Kelemen, E., Kalóczkai, Á., Margóczy, K., Pataki, Gy., Gébert, J., Málóvics, Gy., Bálint, B., Roboz, Á., Krasznai Kovács, E. & Mihók, M. (2015): Understanding the links between ecosystem service trade-offs and conflicts in protected areas. – *Ecosystem Services* **12**: 117–127. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecoser.2014.09.012>
- Kovács, E., Kiss, G., Kelemen, E., Fabók, V., Kalóczkai, Á., Mihók, B., Pataki, Gy., Balázs, B., Bela, Gy., Megyesi, B. & Margóczy, K. (2016): Natura 2000 fenntartási tervek részvételi folyamatainak értékelése. – *Természetvédelmi Közlemények*,
- Levin, S. A. (1998): Ecosystems and the biosphere as complex adaptive systems. – *Ecosystems*, **1**(5): 431–436. <http://dx.doi.org/10.1007/s100219900037>
- Levin, S., Xepapadeas, T., Crépin, A. S., Norberg, J., De Zeeuw, A., Folke, C. & Ehrlich, P. (2013): Social-ecological systems as complex adaptive systems: modeling and policy implications. – *Environ. Dev. Econ.* **18**(02): 111–132. <http://dx.doi.org/10.1017/S1355770X12000460>

- Malatinszky, Á. & Ficsor, Cs. (2016): Frequency and Advantages of Animal-powered Logging for Timber Harvesting in Nature Protected Hungarian Areas. – *Croat. j. for. eng.* **37**(2): 279–286. (http://www.crojfe.com/r/i/crojfe_37-2_2016/Malatinszky.pdf)
- Malatinszky, Á. (2016): Stakeholder Perceptions of Climate Extremes' Effects on Management of Protected Grasslands in a Central European Area. – *Weather, Climate and Society* **8**(3): 209–217. <http://dx.doi.org/10.1175/WCAS-D-15-0029.1>
- Malatinszky, Á., Ádám, .Sz., Falusi, E., Saláta, D. & Penksza, K. (2013a): Climate change related land use problems in protected wetlands: a study in a seriously affected Hungarian area. – *Climatic Change* **118**(3-4): 671–682. <http://dx.doi.org/10.1007/s10584-012-0689-9>
- Malatinszky, Á., Ádám Sz., Falusi, E., Saláta, D. & Penksza, K. (2013b): Planning management adapted to climate change effects in terrestrial wetlands and grasslands. – *Int. J. Global Warming*. **5**: 311–325, <http://dx.doi.org/0.1504/IJGW.2013.055365>.
- Málovics, Gy., Margóczy, K. & Gébert, J. (2011): Ecosystem services at Magyarcsanak site as perceived by local people. – In: Körmőczy L. (ed.): *Ecological and socio-economis relations in the valleys of river Körös/Cris and river Maros/Mures*. TISCIA monograph series. Szeged-Arad
- Margóczy, K. (1998): *Természetvédelmi biológia*. JATE Press, Szeged
- Máté, A., Molnár, Á., Molnár, Zs., Demeter, L. & Babai, D. (2014): Agrár-környezetgazdálkodási célprogram a fajgazdag, extenzíven kezelt hegyi kaszálók védelméért. – In: Lengyel, Sz. (szerk.): „Tudományoktól a döntéshozatalig” – IX. MTBK Absztrakt kötet, pp. 15., Szeged
- MEA (2005): *Millennium Ecosystem Assessment, Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. – Island Press, Washington, DC.
- Mihók B., Pataki, Gy., Kovács, E., Bartha, D., Csányi, S., Erős, T., Margóczy, K., Standovár T., Szemethy, L., Török, K., Török, P., Báldi, A. et al. (2014): A magyarországi természetvédelem legfontosabb 50 kutatási kérdése a következő 5 évben. – *Természetvédelmi Közlemények* **20**: 1–23.
- Mihók, B. & Kelemen, E. (2014): “Az ökológusok is emberek, a társadalomtudósok is tudósok” - Kutatói reflexiók az interdiszciplináris kutatásról. – In: Kelemen, E. & Pataki, Gy., (szerk.) Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet; Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Gödöllő; Budapest: pp. 146–170.
- Mihók, B., Kovács, E., Balázs, B., Pataki, Gy., Ambrus, A., Bartha, D., Báldi A. et al. (2015): Bridging the research-practice gap: Conservation research priorities in a Central and Eastern European country. – *J. Nat. Conserv.* **28**: 133–148. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jnc.2015.09.010>
- Molnár Zs. (2014): Perception and Management of Spatio-Temporal Pasture Heterogeneity by Hungarian Herders. – *Rangeland Ecol. Manag.* **67**(2): 107–118. <http://dx.doi.org/10.2111/REM-D-13-00082.1>
- Molnár, Zs. (2013): Traditional vegetation knowledge of the Hortobágy salt steppe (Hungary): a neglected source of information for vegetation science and conservation – *Phytocoenologia*. **43**(3-4): 193–205. <http://dx.doi.org/10.1127/0340-269X/2013/0043-0561>
- Molnár, Zs., Kis, J., Vadász, C., Papp, L., Sándor, I., Béres, S., Sinka, G. & Varga, A. (2016): Common and conflicting objectives and practices of herders and conservation managers: the need for a conservation herder. – *Ecosystem Health and Sustainability*, **2**(4). [online] <http://dx.doi.org/10.1002/ehs2.1215>
- Molnár, Zs., Bartha, S. & Babai, D. (2008): Traditional ecological knowledge as a concept and data source for historical ecology, vegetation science and conservation biology: A Hungarian perspective. – In: Szabó P. & Hedl, R. (szerk): *Human Nature. Studies in Historical Ecology and Environmental History*. Institute of Botany of the ASCR, Brno, pp. 14–27.

- Newing, H. (2010): Interdisciplinary training in environmental conservation: definitions, progress and future directions. – *Environmental Conservation*, **37**(04): 410–418. <http://dx.doi.org/10.1017/S0376892910000743>
- Niedziałkowski, K., Blicharska, M., Mikusinski, G. & Jedrzejewska, B. (2014): Why is it difficult to enlarge a protected area? Ecosystem services perspective on the conflict around the extension of the Białowieża National Park in Poland. – *Land Use Policy* **38**: 314–329., <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.12.002>
- Ostrom, E. (2009): A general framework for analyzing sustainability of social-ecological systems. – *Science* **325**(5939): 419–422.
- Pataki, Gy. & Takács-Sánta, A. (2004): Bevezetés. – In: Pataki Gy. & Takács-Sánta, A. (szerk.): *Természet és gazdaság. Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Typotex Kiadó, Budapest. pp. 7–25.
- Pataki, Gy. (2004): Bölcs “laikusok”. – *Civil Szemle*, **4**(3-4): 144–156.
- Pataki, Gy. & Kelemen, E. (szerk.) (2014): Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet; Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Gödöllő; Budapest, 199 pp.
- Pataki, Gy., Kelemen, E., Balázs, B., Matolay, R., Bela, Gy., Fabók, V., Kalóczkai, Á., Kohlheb, N., Kovács, E., Kovács-Krasznai, E. & Mertens, C. (2014): Amiről az őrségi és vendvidéki erdő mesél... avagy változó értékek a változó tájban. – In: Kelemen, E. & Pataki, Gy. (szerk.): *Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában*. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet; Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Gödöllő; Budapest, pp. 77–93.
- Pateman, C. (1970): *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press, Cambridge, 122 pp.
- Peterson, M. N., Peterson, M. J. & Peterson, T. R. (2005): Conservation and the myth of consensus. – *Conserv. Biol.* **19**(3): 762–767., <http://dx.doi.org/10.1111/j.1523-1739.2005.00518.x>
- Pickett, S. T. A., Parker, V. T. & Fiedler, P. (1992): *The new paradigm in ecology: implications for conservation biology above the species level*. – In: Fiedler, P. & Fain., S. (eds): *Conservation Biology: The Theory and Practice of Nature Conservation, Preservation and Management*, Chapman & Hall, New York. pp. 65–88.
- Reed, M. S., Evely, A. C., Cundill, G., Fazey, I., Glass, J., Laing, A., Newig, J., Parrish, B., Prell, C., Raymond, C & Stringer, L. C. (2010): What is social learning? – *Ecol. Soc.* **15** [online] (<http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/resp1/>)
- Renn, O. (1992): Risk communication: Towards a rational discourse with the public. – *J. Hazard. Mater.* **29**(3): 465–519. [http://dx.doi.org/10.1016/0304-3894\(92\)85047-5](http://dx.doi.org/10.1016/0304-3894(92)85047-5)
- Renn, O., Webler, T. & Wiedemann P. (eds.) (1995): *Fairness & competence in citizen participation: evaluating models for environmental discourse*. – Kluwer Academic Publishers, London.
- Rodela, R. (2011): Social learning and natural resource management: the emergence of three research perspectives – *Ecol. Soc.* **16**, 30. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-04554-160430>
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2000): Public participation methods: a framework for evaluation. – *Sci. Technol. Human. Val.* **25**: 3–29., <http://dx.doi.org/10.1177/016224390002500101>
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2005): Typology of public engagement mechanisms. – *Sci. Technol. Human. Val.* **30**: 251–290. <http://dx.doi.org/10.1177/0162243904271724>
- Sipos F. (2015): *Az Alsó Duna menta ökológiai és természetvédelmi biológiai problémái*. – In: Iványosi Szabó, A. (szerk.): *A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság negyven éve*. Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, Kecskemét. pp-144–151.
- Standovár, T. & Primack, R. B. (2001): *A természetvédelmi biológia alapjai*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

- Starik, M. (1995): Should trees have managerial standing? Toward stakeholder status for non-human nature. – *J. Bus. Ethics*. **14**(3): 207–217. <http://dx.doi.org/10.1007/BF00881435>
- Sutherland, W. J., Fleishman, E., Mascia, M. B., Pretty, J. & Rudd, M. A. (2011): Methods for collaboratively identifying research priorities and emerging issues in science and policy. – *Methods in Ecology and Evolution* **2**: 238–247. <http://dx.doi.org/10.1111/j.2041-210X.2010.00083.x>
- Szép, T. & Nagy, K. (2002): *Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM) 1999-2000*. – Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest
- Szép, T. & Nagy, K. (2006): Magyarország természeti állapota az EU csatlakozáskor az MME Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM) 1999-2005 adatai alapján. – *Természetvédelmi Közlemények*, **12**: 5–16.
- Váczi, O., Bakó, B., Bata, K., Koczka, K., Sashalmi, É., Varga, I. & Vozár, Á. (2012): Szemelvények a Vadonleső, önkéntesek munkáján alapuló természet-megfigyelő program első két évének eredményeiből. – *Természetvédelmi Közlemények* **18**: 506–516.
- Vári, A. (1997): A környezeti döntésekben való társadalmi részvétel és konfliktuskezelés fejlődése Magyarországon. – In Kárpáti, Z. (szerk.): *Társadalmi és területi folyamatok az 1990-es évek Magyarországon*, MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja, Budapest, pp. 273–297.
- Vári, A. (2003): Közösségtájékoztatás vagy félrevezetés? Az ajkai erömű tervezett beruházásainak kérdőjelei. – *Társadalomkutatás* **21**(4): 427–442.
- Waddock, S. (2011): We are all stakeholders of Gaia: A normative perspective on stakeholder thinking. – *Organ. Env.* **24**(2): 192–212. <http://dx.doi.org/0.1177/1086026611413933>
- Wallington, T. J., Hobbs, R. J. & Moore, S. A. (2005): Implications of current ecological thinking for biodiversity conservation: a review of the salient issues. *Ecol. Soc.* **10**(1): 15. [online] <http://www.ecologyandsociety.org/vol10/iss1/art15/>
- Webler, T. (1995): ‘Right’ discourse in citizen participation: an evaluative yardstick. – In: Renn, O., Webler, T. & Wiedemann, P. (eds): *Fairness and competence in citizen participation: evaluating models for environmental discourse*. Kluwer Academic Publishers, London, pp. 35–86.
- Webler, T. & Renn, O. (1995): *A Brief Primer on Participation: Philosophy and Practice*. – In: Renn, O., Webler, T. & Wiedemann, P. (eds): *Fairness and competence in citizen participation: evaluating models for environmental discourse*. Kluwer Academic Publishers, London, pp. 17–34.
- White, P. S. & Pickett, S. (1985): *Natural disturbance and patch dynamics*. – Academic Press, New York.

Who's to say what's important? – Participation and conservation

Barbara Mihók^{1,2}, Gabriella Kiss³, Eszter Kovács^{4,5}, Katalin Margóczy^{6,2}, Veronika Fabók^{7,5}, Ágnes Kalóczkai^{1,5,7}

¹*MTA ÖK, Hungarian Academy of Sciences, Institute of Botany and Ecology, Vácrátót, Alkotmány u. 2-4. H-2163, Hungary*

²*Community-based Research for Sustainability Association, Szeged, 6726, Fürj st. 49.*

³*Corvinus University of Budapest, Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary*

⁴*Szent István University, Institute of Nature Conservation and Landscape Management, Péter Károly u. 1., Gödöllő, H-2100, Hungary*

⁵*Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Rómer Flóris u. 38., Budapest, H-1024, Hungary*

⁶*Department of Ecology, University of Szeged, Középfasor 52., H-6726 Szeged, Hungary*

⁷*Szent István University, Environmental Sciences Doctoral School, Péter Károly u. 1. Gödöllő, H-2100, Hungary*

Involvement of different stakeholders in nature conservation is becoming more important as a consequence of paradigm shift in conservation taken place in recent decades. The concept and methods of social engagement and participation are, however, still not widely known and recognized within the conservation community. One reason for this is that conservation professionals usually do not have a frequent encounter with the social science approach and knowledge system during their education or day-to-day work. In this paper we discuss the definition, criteria and importance of participation in conservation by providing an insight into social science approaches and highlighting the paradigm shift in ecology. Hungarian case studies are cited illustrating that participation enriches and diversifies the community's knowledge, values and perspectives, resulting in better decisions and increased acceptance of the decisions. Increased awareness and knowledge of participation theory and methods therefore enhances the success of conservation in the long run and is strategically important to support conservation professionals with the accessible knowledge and tools provided by social science.

Keywords: stakeholder engagement, social science, conservation paradigm